

EGY KÖNYV – KÉT ÍRÁS*

A TÖRTÉNELEM KÖRHINTÁJÁN

Danyi Magdolna: *Palicsi versek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1996

Csaknem harminc éve már, hogy Danyi Magdolna versekkel jelentkezett a vajdasági ég alatt. Akkortájt még javában tartott az első Symposion-nemzedék lírikusainak szabadságharca, mely mágnesként vonzotta az újonnan megszólaló fiatalokat, kik abban a reményben, hogy a közvetlen elődök költészetét tovább építhetik, földuzzasztott, túlírt szabadversek tucatjait vetették papírra. E jelenség elsősorban azt tette nyilvánvalóvá, hogy az újabb nemzedékekből csakis a helyzetüket és a lehetőségeiket következetesen fölmérő fiatalok juthatnak el maradandó értékekig. S Danyi Magdolna közéjük tartozott. Már költői munkássága első szakaszában alapvető intenciója volt, hogy hitelesen szólaltassa meg az intellektusán átáramló világot. A versírást ásáshoz hasonlította, mely mindig is a veszéllyel jár, hogy egy ponton vízhez ér az ember, cserbenhagyják a nyelvi eszközök, a gondolat szövedéke föffeslik, s az áhított teljesség semmibe vész. Éppen ezért a váratlan, meghökkentő fordulatokat kerülve „egyszerű s áttetsző szavakat” keresett, hogy a „szótartó csend” otthonos világán belül maradhasson. Nem túlzás azt állítani, hogy a hallgatás határán született tárgyias versei egy olyan létköltészet alapjait vetették meg, amely céltudatosan a lélek legbelső körei felé halad anélkül azonban, hogy ennek a haladásnak a tapasztalatait föllazulni hagyná.

Ilyen előzmények után a szó szoros értelmében meglepetésként hatott tavaly megjelent kötetének, a *Palicsi verseknek* az anyaga. Többrészes hosszú versek sorjáznak itt, beékelődő kommentárokkal, idézetekkel, megszólításokkal, köznyelvi kitérőkkel, narratív részekkel, számot adó reflexiókkal, mégpedig oly módon, hogy a költői tekintet a múltat és jelent egyaránt bejárja. E változás okainak mindegyikét nehéz lenne pontosan meghatározni, három fontosnak látszóira azonban mégis fölhívnám a figyelmet. Minthogy a kötet legkorábbi verse 1988-ban, a legkésőbbi pedig 1995-ben keletkezett, érthető, hogy Danyi Magdolna nem kerülhette meg a gyűlölködő nacionalizmus előretörésének, majd háborút kirobbantó tombolásának a jelenségeit. Azt az iszonyatot, melyet nem pusztán a rombolás és öldöklés látványa táplálta mindannyiunkban, hanem annak kényszerű belátása is, hogy balga reményeink ellenére a történelem ismételen és könyörtelenül megkérdőjelezi az emberi lét értelmességét. A kötet létrejöttét meghatározó másik fontos mozzanat Nemes Nagy Ágnes halála volt. Mint Danyi Magdolna vallomások soraiból kiderül, az utóbbi húsz-egynéhány évben nővérének tekintette a költőnőt, nemegyszer kölcsönvett tőle egy-egy szót, szintagmát, vagy épp egymástól függetlenül ugyanazon nyelvi elemeket használták föl verseikben. Mindig is közvetlen szellemi kapcsolatot szeretett volna létesíteni vele, ezt azonban a halál végül lehetetlenné tette. Innen van, hogy a meg nem beszélteket a közvetlen odafordulás gesztusaival, csaknem párbeszéd-

* Elhangzott 1996. december 20-án a szabadkai Városi Könyvtárban tartott könyvbemutatón

szerűen formálja meg a Nemes Nagy Ágnesnek címzett „levélfélék” ciklusában. Végül, de nem utolsósorban a *Palicsi versek* megírását egy olyan benső készletés is sietette, melyet az alkotó elme egyszerűen nem kerülhet meg. Negyven felé, negyvenen túl egyszer csak elérkezik az idő, amikor óhatatlanul vissza kell pillantania a megtett útra, szembe kell néznie egykori reményeivel és tévhiteivel, eredményeivel és megtorpanásaival. Ezek az ihlető mozzanatok természetesen összefonódtak, többször egymást erősítve vannak jelen a kötetben.

A lírai én alaphelyzetének változásáról már a nyolcvanas évek végén írt *Jajongj csak, haláratélt!* című vers is híven tanúskodik. Ebben az „ifjúság odaadó, mindent érteni akaró, nagy-nagy figyelmét” búcsúztatja, rámutatva, hogy az „inasévek múltán” elérkezett a pillanat, midőn nemzedéke legjobbjaihoz hasonlóan nem talál már módot arra, hogy ellenérzéseit égig érő nevetésekkel vagy elcsavargásokkal oldja fel. Nem sokkal később pedig már arról számol be, hogy intenzív nosztalgiát érez, szeretne visszatérni egy országba, ahol hiánytalanul az lehetett, ami itt lenni szeretne. Ennek az országnak azonban paradox módon nincsen neve, emlékek nélkül él a tudatban, s mint ilyen objektíve sohasem is létezett.

A lelki haza elvesztésének e motívuma aztán vissza-visszatér a versekben. „Mélyen, valahol, őrzöm emlékéit / egy valódiabb világnak, képzelt volt az is, / mégis létezett. Megéltém, megéltük. Hitben, / vágyban. S nem feledtük el” – olvashatjuk a Nemes Nagy Ágneshez írt harmadik „levélfélék”-ben, majd néhány sorral alább kissé konkrétabban újra fölbukkan a gondolat: „Hittem, enyém / a világ, s ha mégsem, egy napon az enyém lesz. / A miénk. Felnőtt embereké. A teljes élet: / a szabadság, a bőség, a rend!”

Az egykori hitek és vágyak leépülése természetesen elkerülhetetlenné tette az illúziókkal való konfrontálódást. Danyi Magdolna ma már a megfontolt, okos hatalomgyakorlást éppannyira lehetetlennek találja, mint a definitív célokért küzdő forradalmár magatartását. Ahelyett, hogy a „bölcс fejedelmek” szerepére vágya, szegyenérzet kínozza, s akár Pilinszky vagy Celan, tudatni szeretné a világgal, hogy vannak még emberek, kik képesek mindenért lakolni. Bár megértő mosollyal idézi Petőfinek, a lánглеlkű kamasznak a harsány kiáltását: „Akasszátok föl a királyokat!” – tudja már, hogy a szent eszmék mindig sárba taposódnak. A történelem bolond körhintájáról, mely időtlen idők óta azzal hiteget bennünket, hogy adott ponton megáll, nem lehet leszállni. Alattomos lassulások után újra meg újra vad forgásba kezd, képzetelet felülmúló szörnyűségeket produkálva.

Mivel e körforgás az utóbbi néhány évben ugyancsak fölgyorsult erre felénk, Danyi Magdolna felkészült az elviselhetetlen elviselésére. Miközben a „roncsá lett Szerbiá”-ban vitustáncát járta „minden elmebeteg”, olyan támpontok után kutatott, melyek átgáthetnének az irracionalista szakadékán. Rátalált Istenre, akivel egészen fiatalon is parolázott már, de akkor még a fölény jegyében. „Tojáshéj-élet”-ben ugyanis, ahova kamaszéveiben hullott, még fenntartás nélkül, „esztelenül” bízott az észben, a „tisztá ismeret”-ben, s így az emberi értelmet minden tekintetben Isten fölé rendelte. Negyvenéves korában azonban, ráeszmélve, hogy Istent sehol másutt, csakis önmagunkban kereshetjük, már a következőképpen fogalmazta meg teljesen új élményét:

formálódunk az időben, mint a fűszál,
 mint a fák, mint vízpartok,
 s ő bennünk remeg mozdulatlan,
 -atlan, -etlen, sugárzóan
 és kínzóan, élni tanít, Ó,
 a mondhatatlan, a hihetetlen,
 a „*soha sincsen*”, a „*sehol sincsen*”.

Ennek az Istennek, mondanom sem kell talán, semmi köze ahhoz a büntető és jutalmazó nagyúrhoz, akit a maga képére formált az ember. S az élmény épp így autentikus. Arra vall, hogy egy hosszan tartó befelé utazás eredményeképpen Danyi Magdolna ugyanoda jutott, mint Ábrahám, aki a Zohárt idéző Hamvas Béla szerint „Istent kereste a kövekben és a növényekben és az állatokban, a porszemekben és a csillagokban, és nem találta. Végül a nemtalálásban kereste, és ott megtalálta”. Vagy gondoljunk Simone Weilre, aki egy helyt így szól hozzánk: ha „szeretjük Istent, közben arra gondolva, hogy nem létezik, meg fogja mutatni nekünk létezését”. Úgy látom, Danyi Magdolna istenkeresése megközelítette mindkét találó paradoxon lényegét.

A költőnő számára a másik igen fontos támpontot a természet jelenti. Kertben nőtt fel, öreg szilva-, barack-, meggy-, cseresznye-, alma- és diófák társaságában, s ágaik között vagy tövükben ülve intenzíven élte át, hogy csakugyan létezik. A természettel való szoros kapcsolat számos esetben mintha egy „más világ”-ba emelte volna, ahol a virágzó fák „hangos, büszke” öröme láttán meg kellett köszönnie a létnek, hogy van, vagyunk. Ez az áhítat, mely korántsem adatik meg mindenkinek, életre szóló, kimeríthetetlen tartalék. Megkönnyíti a legsúlyosabb megpróbáltatások elviselését is.

A költészetet, a költői hagyományt persze ugyancsak a megtartó erőforrások között kell számon tartanunk. Danyi Magdolna, miközben fulladó lélegzetvétellel a „befelé nyíló folyósórendszerek”-et járja, egyetlen pillanatra sem feledkezik meg a régi költőkről, kik előttünk tartózkodtak itt, s „nem szenvedtek ők sem kevesebbet”. Eltűnődik afőlött, miért is van úgy, hogy adott helyzetekben, midőn a nagy többség emlékezete ki-kihagy, mindig a költők készítik el a leltárt, még „tarkolóvés előtt is”, többnyelvű „képeslapokon”. Pontosan tudja, hogy a költői képek roncsokhoz vezetnek, hogy „minden *kínt*, minden gyötrelmet *hasonlatokban örli elémnk*”, de ugyanakkor tudja azt is, hogy mióta ember él ezen a földön, mindig megfródik egy vers, „kirajzolódik egy fényes részlet a *nehezen mondhatóból*”, s ennek a racionálisan talán meg sem nevezhető ténynek a nevében továbbra is vállalja a költői megszólalást és beszédet. Annak ellenére, hogy az elvesztett lelki hazáról, az otthonunktól megfosztottak fájdalomáról, a kisebbségi lét abszurdumáról, az életcélá lett túlélésről, a mindennapi megaláztatásról, a kifosztott Vajdaságról kénytelen szólni, hangja sohasem fullad önsajnálattó pátoszba. Nem célja, hogy olcsó eszközökkel érzelmekre vadásszon, vagy maga is elérzékenyüljön a látottakon. Ha indulata olykor erősebb képeket indukál is, kisvártatva már újra a higgadt értelem vezeti kezét. A bensőséges vallomásság felé, mely egészen közvetlenül szólítja meg az embert.

UTASI Csaba